

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

İNBAŞI, M. (2021). Oltu Sancağının İdarî Yapısı (1750-1820). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (4), 1593-1608.

Oltu Sancağının İdarî Yapısı (1750-1820)

Mehmet İNBAŞI (*)

Öz: Tao-ili'nin önemli bir merkezi olan Oltu, XI. yüzyıldan itibaren Türk idaresine girmiştir. Kamuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı hâkimiyetine giren Oltu ve civarı, Erzurum Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1580 yılından itibaren de Çıldır Eyaleti'nin sancaklarından birisi olan Oltu, bu durumunu XIX. yüzyıl ortalarına kadar sürdürmüştür.

Bu çalışmada Osmanlı arşiv kayıtları esas alınarak Oltu'nun idari yönden statüsü ortaya konulacaktır. Oltu'nun Atabeylere sancak olarak verilmesi ve Oltu sancakbeylerinin daha sonra Çıldır valiliğine getirilme süreci değerlendirilecektir. Oltu sancakbeyleri içerisinde en meşhurları, özellikle de İshak Paşa hakkında detaylı bilgiler verilecektir. Aynı zamanda 1750-1820 tarihleri arasında Oltu'da görev yapan idareciler hakkında arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Oltu Sancağı, Erzurum, Çıldır, İshak Paşa.

Administrative Structure of Oltu Sanjak (1750-1820)

Abstract: Oltu, an important center of Tao-province, was built in the XI century. It has been under Turkish rule since the 19th century. Oltu and its surroundings, which came under Ottoman rule during the reign of Suleiman the Magnificent, were connected to the Province of Erzurum. Oltu, one of the sanjaks of Çıldır Province since 1580, this status continued until the middle 19th century of the century.

In this study, the administrative status of Oltu will be revealed based on Ottoman archive records. The process of giving Oltu as a sanjak to Atabey and bringing Oltu sancakbeys to the governorship of Çıldır will be evaluated. Detailed information will be given about the most famous of the Oltu sanjakbeys, especially Ishak Pasha. At the same time, the information obtained from archive documents about the administrators who worked in Oltu between 1750-1820 will be evaluated.

Keywords: Ottoman State, Oltu Sanjak, Erzurum, Çıldır, Ishak Pasha.

Makale Geliş Tarihi: 13.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 22.12.2021

DOI:10.53487/ataunisobil.971189

I. Giriş

Erzurum ve civarı, Anadolu'nun İran ile Kafkaslar arasındaki bağlantısını sağlayan bir bölge olup burası hakkındaki ilk bilgiler Urartular dönemine aittir. Ksenophon,

---

*)Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (e-posta: minbasi@erciyes.edu.tr) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-9779-6022>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate® intihal incelemesinden geçirilmiştir.

meşhur eserinde Erzurum civarındaki bazı yerlerden bahsetmektedir ki bunlardan birisi de Tao-ili ve Oltu'dur (Aydın, 2005: 205-207).

Doğu Roma'nın önemli bir kenti olan Theodosiopolis'e yakınlığı dolayısıyla stratejik bir öneme haiz olan ve Gürcü bölgesi serhaddinde bulunan Oltu ve çevresi, XI. yüzyıldan itibaren Türk hâkimiyetine girmiştir (Subaşı, 2013). Saltuklu, Gürcü ve Selçuklu hâkimiyetinde kalan bölge, Moğol istilasına uğramış, akabinde Karakoyunlu ve Akkoyunluların müteakiben de Şah İsmail'in idaresine geçmiştir (İnbaşı, 2013: 521-522). XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hâkimiyetine giren Oltu, Tao-ili'nin merkezi konumunda idi. Aynı ismi taşıyan çayın kenarında müstahkem bir kalesi olan Oltu, Gürcistan'a giden yol üzerinde bulunması dolayısıyla stratejik öneme sahipti (Grammont, 1978: 151-153).

II. Oltu'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İdarî Yapı

Erzurum çevresindeki Osmanlı hâkimiyeti 1518 yılında, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferi sonrasında başlamıştır. 1520 tarihli Karaman-Rum Eyaletlerinin tahririni içeren tapu-tahrir defterinde Erzurum, nahiye statüsünde Bayburd Sancağı'na bağlı Şogayn Kazâsı'na tabi olup Osmanlı toprağı olarak zikredilmiştir (BOA. TT.d 387, v. 436-439).

Erzurum Beylerbeyliği, 1535 tarihinde kurulmuş olup ilk beylerbeyi Mehmed Han'dır. Beylerbeyliğe, Paşa Sancağı olarak Kemah, Erzincan, Kelkit ve Bayburd sancakları ile Erzurum, Trabzon, Kız-ucan, Kiğı, Pasin, İspir ve Şarki-Karahisar sancakları bağlı idi (Aydın, 1998: 61; İnalçık 1988: 353; İnalçık, 1960: 712; Küçük, 1995: 323).

Erzurum Beylerbeyliği Mehmed Han zamanında 1536-37 yılları arasında Oltu çayının güneyi Osmanlı idaresine girmişti. 1540 tarihli tahrir defterinde Pasin Sancağına bağlı bir idari birim olarak gösterilen Oltu, daha sonra sancak haline getirilip Erzurum Eyaleti'ne bağlanmıştır. Erzurum Beylerbeyi Mehmed Han'ın 1536-1539 tarihleri arasındaki timar beratlarının kayıtlı olduğu iki tevcihât defterinde Oltu kalesi ve bağlı köylerin adı zikredilmektedir. Ocak 1547 tarihli bir kayıta Sinan Bey, Bardız, Oltu ve Kop Sancakbeyi olarak kaydedilmektedir (Aydın, 1998: 256). Elkas ya da Gürcistan seferi denilen ve 1549'da üçüncü vezir Ahmed Paşa tarafından gerçekleştirilen seferde Tortum başta olmak üzere Erzurum'un kuzeyindeki pek çok yer Osmanlı ülkesine katılırken daha önce elde edilen Oltu Çayı boylarındaki hâkimiyet de tahkim edilmişti (İnbaşı, 2008: 46-60). Bu dönemde Oltu Sancağının merkezi Oltu Kazası olup sancağa bağlı Güney Oltu, Kuzey Oltu, Masarsor ve Anzav olmak üzere dört nahiye vardı (Aydın, 1998: 257).

Oltu Sancağı, 1568-78 tarihli tevcihat kayıtlarına göre Erzurum Eyaleti'nin 28 sancağından birisi idi (Kunt, 1978: 139, 150). Oltu Sancağının Erzurum Eyaleti'ne bağlılığı 1578-90 Osmanlı-İran harplerinin başlarına kadar devam etmiştir.

Bu dönemde Oltu sancakbeylerinden isimleri tespit edilenlerden bazıları şunlardır. Ali Bey; 1559 tarihinde Oltu Sancağının tahriri dolayısıyla Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'ya yazılan bir hükümde (29 R. 966 tarihli hüküm. BOA. İE. TZ. 1-19). Oltu

Sancakbeyi olarak Ali Bey'in ismi geçmektedir.

Mehmed Bey; 1571 tarihli Erzurum Beylerbeyi ve Oltu kadısına yazılan bir hükümde (25 Safer 979 tarihli mühimme kaydı. BOA. A.DVNSMHHM.d. 14 / 194) Mehmed Bey, Oltu sancakbeyi olarak kaydedilmiştir. Mehmed Bey'in 7 Receb 979 / 25 Kasım 1571 tarihli hüküm kaydında² vefat ettiği belirtilmektedir. 1573 tarihli bir has kaydında³ Oltu sancakbeyi olarak Mahmud Bey gösterilmekte olup has miktarı 217.000 akçadır.

Mustafa Bey; 11 Ra 986 / 18 Mayıs 1578 tarihli bir ruûs defteri kaydında⁴ Tortum Sancakbeyi Mustafa Bey'in Oltu sancakbeyliğine tayin edildiği belirtilmiştir.

Sultan III. Murad (1574–1595) döneminde, Osmanlı Devleti'nin doğu hududunda meydana gelen olaylar, Şah Tahmasb'ın 1576'da ölümünden sonra çıkan karışıklıklar, yeni bir Osmanlı-Safevî savaşını gündeme getirmişti. 2 Ocak 1578'de, doğu hududundaki beylere hükümler yazılarak, Safevilere harp ilanı kararı bildirilmişti. Veziri azam Sokullu Mehmed Paşa'nın muhalefetine rağmen, Lala Mustafa Paşa ve Koca Sinan Paşa'nın ısrarı neticesinde gerçekleşen harp ilanından sonra, İran seferi serdarlığına Lala Mustafa Paşa getirilmişti. Şirvan'daki Sünni halkın Safevîlerin zulmünden şikâyet etmesi üzerine, sefer yönü Şirvan taraflarına yönlendirilmişti. Serdar Lala Mustafa Paşa idaresindeki ordu, 9 Ağustos 1578'de Çıldır Savaşı'nda Tokmak Han idaresindeki İran ordusunu mağlup etmişti. Çıldır zaferi, Osmanlılara Gürcistan kapılarını açmış ve Meshiya Prensi Dedis İmedi, bir elçiyle oğlu Menûçîhr'i (Minûçîhr) rehin olarak gönderip itaatini bildirmişti. Diğer oğlu Kuarkuare'nin (Gorgora) de himaye istemesi neticesinde Lala Mustafa Paşa, Menûçîhr'e Azgur, Gorgora'ya da ocaklık olarak Oltu sancağını vermişti (Kütükoğlu, 1993: 23, 25, 28, 31, 48-57). Böylece Atabek ailesinin Oltu Sancağını yurtluk ocaklık sancak olarak uzun süre idare ve tasarruf edeceği dönem başlamış oluyordu.

Çıldır zaferinden sonra Lala Mustafa Paşa, bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini güçlendirmek için idari düzenlemelerde bulundu. Gürcü prenslerinin itaatini sağlamak amacıyla, Şirvan'ın fethi sırasında itaatten ayrılmayan ve ihtida ederek İslamiyeti kabul edip Mustafa ismini alan Menûçîhr, 1 Temmuz 1579 tarihinde yeni kurulan Çıldır Beylerbeyliği'ne, kardeşi Gorgora da Oltu Sancağı sancakbeyliğine tayin edildi. Bu düzenlemelerle Atabegli Mustafa (Menûçîhr) Paşa kardeşi Gorgora ile ortaklaşa tasarruf etmek üzere 900.000 akçalık haslarla yurtluk, ocaklık ve mülkiyet şekline getirilen Çıldır Eyaletinin ilk beylerbeyi oldu (Emecen, 1993: 300).

Çıldır Eyaleti, ilk kuruluş sırasında Arpalı, İmirhev, Pertekrek, Ardanuç, Çeçerek, Aspınze, Livane ve Ude sancaklarından ibaretti. Bir sınır bölgesi olması sebebiyle, sık sık askerî harekâta maruz kalan Çıldır Eyaletinin sınırları zaman zaman değişikliğe

² "Oltu beyi iken fevt olan Mehmed Bey'in adamlarından olan isimleri yazılı altı nefere kanun mûcebince tımar verilmek buyuruldu" A.DVNSMHHM.d 25 /42.

³ "Hashâ-i Mahmud Beğ b. Bekir Beğ mir-livâ-i Oltu, Cem'an 217.000" A.DFE.d 0051, s. 2-3.

⁴ "Livâ-i Oltu, Tortum Beği Mustafa Beğ bedeli ile tevcih olundu. 11 Ra 986" BOA. KK.d 262, s. 222.

uğramıştı. Eyalet merkezi bazen Çıldır, bazen de Ahıska olmuştur (Emecen, 1993: 300-301; Ababay, 1987: 102-110).

9 Şubat 1580 tarihli bir mühimme kaydında⁵ Oltu Sancağının, Çıldır Eyaleti'ne dâhil edildiğine dair önemli bir hüküm vardır. Buna göre Erzurum Eyaleti'ne dâhil olan Oltu ve Büyük Ardahan sancaklarının icmal ve mufassal defterlerinin mühürlü olarak Çıldır Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya gönderilmesi emredilmiştir. Bu kayıttan Oltu Sancağının yeni kurulan Çıldır Eyaleti'ne bağlandığı anlaşılmaktadır.

6 Kasım 1585 tarihli başka bir mühimme kaydında ise Oltu Sancakbeyi İskender Bey'in Tebriz seferine katılmak istemesi üzerine kendisine otuz bin akçe terakki verilmesi için Çıldır Beylerbeyine hüküm yazılmıştır⁶. Çıldır Valisi Mustafa Paşa'nın kardeşi Gorgora'ya ocaklık olarak verilen Oltu sancağının bu tarihte İskender Bey'e tevcih edildiği görülmektedir.

XVII. yüzyıl; 1609 tarihli Ayn Ali Efendi Risâlesi'nde Çıldır Eyaleti'nin on üç sancağından birisi olarak kaydedilen Oltu sancağının sancakbeyi hassasının 200.017 akçe olduğu belirtilmiştir (Ayn Ali Efendi, 1280: 27-28, 58-59).

1631–32 tarihli tevcihat defterine göre Oltu Sancağı bu defa Kars Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak kaydedilmiştir (Turan, 1963: 222-223). Bu tarihte Kars Eyaleti'nin dokuz sancağından birisi olan Oltu Sancağı için *Liva-i Oltu, der tasarruf. Oltu kulu mevacibine ocaklık tayin olunmuştur* şeklinde bir kayıt vardır. Buradan da bu tarihte ocaklık sancak olarak tahsis edilen Oltu'nun gelirlerinin sancakta görevli askerlere tahsis edildiği anlaşılmaktadır. 1632-41 tarihli tevcihatta da Oltu Sancağı, yine Kars Eyaleti'ne bağlı olarak gösterilmiştir (Kunt, 1978: 195).

Evlilya Çelebi'de Çıldır Eyaleti, "*Eyalet-i Çıldır on üç sancaktır... Livâ-yı Oltu ve Hirtiz ve Ardaniç ve Hacrek ve Ardahan ve Posthû ve Mahçil ve Açarpenk ve Ahıçka, paşa tahtıdır ve dört sancağı dahi yurdruk ve ocaklık ve mülkiyet üzere tasarruf ederler ve sancağı Pertekrek ve Livâne ve nisf-ı Livâne ve Şavşad...*" şeklinde kayıtlıdır (E. Çelebi, 1999: 163). Bu bilgiden, kısa süre Kars Eyaleti'ne bağlanan Oltu Sancağının yeniden Çıldır Eyaleti'ne bağlanıp Çıldır valisinin tasarrufunda bulunan dokuz sancaktan birisi haline getirildiği anlaşılmaktadır.

1653 tarihli Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi'ne göre Çıldır Eyaleti, "*Eyâlet-i Çıldır nâm-ı diğer Ahıska. On üç sancaktır. Üç sancağı yurdruk ve ocaklıktır. Ma'dası umerâyı Osmaniye tasarrufundadır. Sancakları şunlardır: Livâ-yı Oltu, Ardahan-ı Büzürk, Hartus, Erednevuc, Posuthu, Mahcil, Şavşad, Pergerek*" şeklinde kaydedilmiştir (Sofyalı Ali Çavuş, 1992: 36).

⁵ "Erzurum beylerbeyine hüküm ki, hâlâ Çıldır beylerbeyisi olan Mustafa dâme ikbâluhûnun beğlerbeğliğine ilhak olunan Oltu ve Büyük Ardahan sancaklarının defterleri müşârun ileyhe gönderilmek emr idüb buyurdum ki vusûl bulduk da zikr olunan iki sancağın icmal ve mufassal defterlerin mühürleyüb müşârun-ileyhe irsal eyleyesin" A.DVNSMHH.d. 40/81.

⁶ "Çıldır beylerbeyisine hüküm ki: Oltu Sancakbeyi İskender gelüb Tebriz seferinde hizmette ve yoldaşlıkta bulunub inayet rica etmeğın otuz bin akçe terakkiye emr-i şerif yazılmıştır" A.DVNSMHH.d. 56/371.

Kâtib Çelebi'nin Cihannümâ'sında, "Çıldır cenklerde harab olmağla Ahıska'ya ilhak idüb müstakil bir Eyalet etmişler... Sancakları; Acara, Ardanuc, Ardahan-ı Büzürk Ardahan-ı Küçük, Sevka / Soka? tabi' Oltu, Petkerek ocaklıktır. Penek, Posthov, Tavusker, Çıldır, Haçrek, Hartos, Şavşad ocaklıktır. Göle, Livane ocaklıktır. Mahcil nısf-ı Livâne ocaklıktır... Ahışha hâlâ taht-ı vilâyetdir" şeklinde bilgiler vardır (Katib Çelebi, 1145: 408). Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Telhisü'l-Beyân adlı eserinde Çıldır Eyaleti'nin on üç sancağı arasında Oltu Sancağı da gösterilmiştir⁷.

XVII. yüzyıl tevcihat kayıtlarında, Oltu Sancağı yüzyılın başında Çıldır Eyaleti'ne bağlı iken 1631-41 tarihli tevcihat kayıtlarında bu defa Kars Eyaleti'ne bağlanmış. Ancak bu bağlılık kısa sürmüş ve Oltu Sancağı yeniden Çıldır Eyaleti'ne bağlanıp aynı zamanda paşa sancaklarından birisi haline getirilmiştir. Bu dönemde isimleri tespit edilen sancakbeyleri şunlardır.

Arslan Paşa; 29 Z. 1062 / 1 Aralık 1652 tarihli bir hükümde Atabek ailesinden Çıldır Valisi Yusuf Paşa'nın vefatı üzerine oğlu Oltu sancakbeyi Arslan Paşa, babasının yerine Çıldır Valiliğine getirilmiştir⁸. Arslan Paşa, Oltu'da kendi adını taşıyan bir de cami inşa ettirmişti (Kılıç, 2008: 113-131).

Ahmed Bey; 25 Ş. 1079 / 1 Şubat 1669 tarihli tevcihat kaydında Oltu Sancağının idaresi sabık Siird beyi Ahmed Bey'e verilmişti (İE.TCT. İbnü'l-Emin Tevcihat, 645).

Veli Bey; 15 Za. 1083 / 4 Mart 1673 tarihli kayda göre eski Kiği sancakbeyi Veli'nin arzı üzerine kendisine Oltu sancağının idaresine getirilmişti (İE.TCT. 36/1).

Yusuf Paşa; 10 R. 1107 / 18 Kasım 1695 tarihli bir mühimme kaydında Çıldır valisi Salih Paşa'nın halka zulmedip Gürcistan taraflarına yapılan saldırılara müdahale etmemesi üzerine azledilip yerine Oltu Sancakbeyi Yusuf Paşa'nın tayin edilmesi emredilmişti⁹.

Mustafa Bey; Çıldır Beylerbeyi İshak Paşa'nın arzıyla 21 Ekim 1698 tarihinde Oltu Sancağına, sâbık Altunkale sancakbeyi Mustafa Bey tayin edilmişti (Kılıç, 1997: 176).

XVII. yüzyılda çoğu defa yurtluk ocaklık olarak idare edilen Oltu Sancağı, zaman zaman da has olarak tahsis edilmişti. Burada dikkate değer hususlardan birisi Atabek ailesine mensup olan Oltu sancakbeylerinin çoğunlukla bir sonraki görevinin Çıldır

⁷ "Liva-i Oltu, zeamet üç, timar yüz yirmi üç. Hass-ı mir-livâ 200.017 akçedir." (Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998: 128).

⁸ "Çıldır beylerbeyi olan Yusuf Paşa fevt olup eyâlet-i mezbur intihâ-i serhadd-i mezbure olmağla Oltu sancağı beği olan müteveffâ-i mezbûrun sulbü oğlu olan bais-i arz-ı ubüdiyet Arslan bendeleri.(hidematında) yarar ve bu serhadde her-vechile ehl-i vukûf ve emekdar olub her veçhile mahall-i merhamet ve sezevâr-ı atafet olmağın merâhim-i aliyye-i hüsrevanide Çıldır Eyaleti merkûm Arslan kullarına sadaka ve ihsan buyurulmak ricasına olaki vaki'i haldir vuku'u üzere paye-i serîr-i a'lâya arz olunub bâ-fermân-ı gönderilmiştir" TSMA.e. 4426/1.

⁹ "Erzurum Valisi Vezir Mustafa Paşa'ya: Sabıka Çıldır Beylerbeyi Salih Paşa'nın ahaliye zulmü, Gürcistan serhaddinde fitne ve fesat çıkarması, Ercil isimli müfsidin Açıkbaş memleketine saldırmasına müsaade etmesi suçlarından dolayı Âsitâne-i Saâdet ihzarı ile yerine Oltu Sancakbeyi Yusuf Paşa'nın tayin edildiği bildirilmiştir" A.DVNS.MHM.d. 106-1258.

Valiliğine tayin edilmesidir. Bu yönüyle Oltu sancağı, Çıldır beylerinin ata ocağı olmuş ve bu durum uzun süre devam etmiştir.

XVIII. Yüzyıl; Bu yüzyılda da Çıldır Eyaleti'nin sancaklarından birisi olan Oltu Sancağının, yine yurtluk ve ocaklık üzere tahsis edildiği görülmektedir.

Tablo: Çıldır / Ahıska Eyaleti Sancakları (İnbaşı, 2005: 80).

1682-1702 (Kılıç, 1993: 66).	1717-1730 (Başar, 1997: 22).	1755-1820 (BOA A.DVNSNŞT.d. 16. s. 127-167) ¹
Acara-i Ulyâ	Acara-i Ulyâ (Ocaklık)	Acara-i Ulyâ (Ocaklık)
Acara-i Süflâ (Ocaklık)	Acara-i Süflâ (Ocaklık)	Acara-i Süflâ (Ocaklık)
Acara (Ocaklık)	Acara (Ocaklık)	
Ahilkelek	-	Ahilkelek
Altunkal'a (Ocaklık)	Altunkal'a	Altunkal'a
Ardahan-ı Büzürk	Ardahan-ı Büzürk	Ardahan-ı Büzürk
Ardanuç (Ocaklık)	Ardanuç	Ardanuç
Astiha (Ocaklık)	-	Astiha
Astere (Ocaklık)	Aspinza (Ocaklık)	Astize (Ocaklık)
Çıldır	Çıldır	Çıldır
Emirhoy (Ocaklık)	Emirhoy	-
Hartus (Ocaklık)	Hartus	Hartus
Haçerek / Göle	Haçerek / Göle	Haçerek / Göle

¹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) A.DVNSNŞT.d. 16. s. 127-167. Bu defter Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi, (16 Numaralı Tahvil Defteri)*, Yay. Heyet, İstanbul 2019 adıyla yayınlanmıştır.

Keskim	-	Keskim
Maçahel (Ocaklık)	Maçahel	Maçahel (Ocaklık)
	Mamervân	Malazgird
Nısf-ı Livane (Ocaklık)	Nısf-ı Livâne (Ocaklık)	-
Nısf-ı Livane ve Pertek (Ocaklık)	Nısf-ı Livane ve Pertek (Ocaklık)	Nısf-ı Livane ve Pertek (Ocaklık)
Oltu (Ocaklık)	Oltu (Ocaklık)	Oltu (Ocaklık)
Pertekrek (Ocaklık)	Pertekrek	Pertekrek
Penek	Penek	Penek (Malikâne)
Posof (Ocaklık)	Posof	Posof
Şavşat (Ocaklık)	Şavşat	Şavşat
		Hımıs ve Tekman
22 Sancak	20 Sancak	21 Sancak

Görüldüğü üzere, 1682–1702 tarihleri arasında 22 sancaktan 15 tanesi ocaklıktır. 1717–1730 yıllarına ait tevcihat defterinde, 20 sancak kaydedilmiş olup bunlardan 6 tanesi ocaklık sancaktır. İncelediğimiz 1750–1820 yıllarına ait deftere göre, Çıldır Eyaleti'nin sancak sayısı 21 olup içerisinde Oltu sancağının da olduğu sancakların büyük bir kısmı ocaklık sancak, Penek sancağı da malikâne olarak kaydedilmiştir.

XVIII. yüzyılda Oltu sancakbeylerinden isimleri tespit edilenlerle ilgili bilgiler şu şekildedir.

Mustafa Bey; 29 L. 1114 / 18 Mart 1703 tarihinde Oltu Sancakbeyi Mustafa'ya, Osmanlı Devleti'ne itaatten ayrılan Güril ve Dadyan melikleri üzerine yapılacak harekât sırasında Çıldır Valisi İshak Paşa ve Erzurum Valisi Halil Paşa'ya hitaben hüküm gönderilmişti¹.

¹ “Oltu sancakbeyi Mustafa'ya: Fitne ve bozgunculuk halinde olan Güril ve Dadyan meliki Mamyâ'nın def'i için görevlendirilen Çıldır beylerbeyi İshak Paşa ve Erzurum beylerbeyi Halil Paşa ile birlikte hareket edilmesi” A.DVNSMHH.d. 114/238.

Yusuf Bey; Çıldır valisi İshak Paşa'nın oğlu olup 5 Ekim 1712 tarihinde Oltu sancakbeyliğine getirilmiştir (Kılıç, 1997: 176). 21 Ra 1142 / 14 Ekim 1729 tarihli kayda göre¹ Yusuf Bey, kendi rızasıyla Öltü sancağını kardeşi Ali'ye bırakmak istemesi ve Tiflis muhafızı babaları İshak Paşa'nın arzı üzerine, 13 Kasım 1729'da yurtluk ve ocaklık olarak Oltu sancakbeyliği Ali Bey'e tevcih edilmiştir.

Ahmed Bey; Ali Bey'in 9 Ekim 1737 tarihinde vefatı üzerine Çıldır Valisi Yusuf Paşa'nın arzıyla Ali Bey'in kardeşi İshak Paşa'nın diğer oğlu Ahmed Bey'e yine yurtluk ve ocaklık üzere Oltu sancakbeyliği tevcih edilmiştir (Kılıç, 1997: 176).

Hasan Bey; Gurre-i B. 1168 / 13 Nisan 1755 tarihli bir kayıta¹ Çıldır Beylerbeyi Hafız Mehmed Paşa'nın amca-zadesi olan Hasan Bey'e yurtluk ve ocaklık üzere Oltu sancağının idaresi verilmiştir.

1 N. 1168 / 11 Haziran 1755 tarihinde Oltu sancağının yurtluk ve ocaklık olarak Oltu Sancakbeyi Hasan Bey'e mîr-miranlık rütbesiyle tevcih edilmesi için Çıldır Valisi İbrahim Paşa'nın arzı bulunmaktadır¹. 14 Ekim 1760 tarihli yeni bîr tevcihat kaydında bu defa Çıldır Valisi olan el-Hac İbrahim Paşa'nın arzıyla mir-miranlık rütbesiyle Hasan Paşa ibka edilerek yeniden Oltu Sancakbeyi olarak tayin edilmişti¹.

Oltu sancağı mutasarrıfı olan Hasan Paşa'ya 17 Ş. 1174 / 24 Mart 1761 tarihinde Çıldır Eyaleti valiliği tevcih edilmişti¹. Hasan Paşa da Oltu sancağının idaresinin yarar hizmetler yapan, padişaha ve devlete itaatten ayrılmayan oğlu İshak Bey'e tevcih edilmesini arz etmişti. Bunun üzerine Sultan III. Mustafa tarafından da hattı hümayun verilerek İshak Bey'e yurtluk ve ocaklık üzere Oltu Sancağı tevcih edilmişti. Hasan Paşa'nın oğlu İshak Bey, Bayezid Sancağı mutasarrıfı olan II. İshak Bey'dir (İnbaşı, 2004)¹.

¹ “Livâ-i Oltu: Ber-vech-i yurtluk ve ocaklık, Oltu sancağına mutasarrıf Yusuf Bey karındaşı Ali'ye, livâ-i mezbûru hüsn-i rızasıyla kasr-ı yed eyledüğün Tiflis muhafızı olan babaları İshak Paşa arz itmeğın, arzı mücibince ber-vech-i yurtluk ocaklık mumâ-ileyh Ali Bey'e verilmiştir” (Başar, 1997: 121).

¹ “Livâ-i mezbûr Çıldır Beylerbeyîsi Hâfız Mehmed Paşa'nın ammizâdesi Hasan *zîde-mecdühüya* ber-vech-i yurtluk ve ocaklık tevcih. Gurre-i B. sene 168” A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150.

¹ “Yurtluk ve ocaklık vechile Oltu sancağı beyi olan Hasan Bey'e mir-i miranlık rütbesinin tevcihi hakkında Çıldır Valisi İbrahim Paşa'nın arizası” C.DH. 158/7896.

¹ “Livâ-i mezbûr mutasarrıfı Mîr-i mûmâ-ileyh Hasan *dâme-izzühüya* Çıldır Vâlisi Vezîr-i mükerrrem el-Hâc İbrahim Paşa'nın arz ve iltimâsıyla rütbe-i mîr-i mîrânî tevcih olunmuşdur. 4 Ra. sene 174” A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150.

¹ “Livâ-i mezbûr mîr-i mîrân-ı⁶mûmâ-ileyh Hasan *dâme-ikbâlühünun* üzerinde iken avâtıf-ı aliyye-i mülûkânenen bu defa kendiyeye Çıldır Eyaleti ihsân buyurulduğuna binâen İshak *zîde-mecdühü* için yarar ve hidemât-ı aliyyeye sâhib-i iktidâr ve sıdk u istikâmeti bedîdârdır deyü livâ-i mezbûrun mûmâ-ileyh İshak *zîde-mecdühüya* ihsân buyurulmasını mûmâ-ileyh Hasan *dâme-ikbâlühü* arz etmeğın livâ-i mezbûr avâtıf-ı aliyye-i hüsvâneden ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mûmâ-ileyh İshak *zîde-mecdühüya* tevcih olunup emr-i şerîf yazılmışdır”. 17 Ş. Sene 174” A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150.

¹ İshak Bey ile ilgili olarak Hakañ Kaya tarafından yapılan araştırmada Çıldır valisi İshak Paşa ile Bayezid sancakbeyi İshak Bey'in farklı kimseler olduğu üzerinde durulmuş ve çeşitli yorumlar

Oltu Sancakbeyi İshak Bey, 4 B. 1180 / 6 Aralık 1766 tarihli tevcihat kaydı¹ ile Çıldır Valisi babası Hasan Paşa'nın iltiması ile mir-miranlık payesi verilerek ibka edilmişti. İshak Paşa'nın Oltu mutasarrıflığı uzun süre devam etmişti.

Arşiv kayıtlarından ve tevcihat defterlerinden anlaşıldığına göre İshak Paşa, 1766'dan itibaren dokuz yıldır sürdürdüğü Oltu mutasarrıflığı uhdesinde olmasına rağmen, Bayezid Sancağı beyi Abdülfettah Bey'in vefatı üzerine 4 L. 1189 / 28 Kasım 1775 tarihinde Erzurum Valisi Ali Paşa'nın arzı¹ ile Bayezid Sancakbeyliğine² tayin edilmişti. Böylece İshak Paşa, 1775'ten itibaren Oltu sancağı da uhdesinde olmak üzere aynı zamanda Bayezid sancakbeyi olarak görevlendirilmiştir.

Oltu ve Bayezid Sancakları mutasarrıfı İshak Paşa ile ilgili arşiv kaydında² yer alan bilgiye göre, Eleşkirt sancağı mutasarrıfı Ali Bey ile arasında meydana gelen ihtilaf ve muharebe üzerine, Ali Bey azledilmiş ve Eleşkirt sancağının idaresi Abdullah Bey'e verilmiştir. Bu olaydan sonra, İshak Paşa'nın Eleşkirt sancağı idarecilerine karşı acımasız davrandığı ve pek çok kimseyi suçsuz olarak öldürttüğü anlaşılmaktadır².

İshak Paşa'nın Eleşkirt'te ümera ve ulemeden pek çok kişiyi öldürtmesine rağmen herhangi bir şekilde cezalandırılmamış olması, onun İran'a tabi olma ihtimalinden ileri gelmekteydi. Nitekim İshak Paşa'nın bölgedeki diğer atabeklerle sürekli ihtilaf halinde olduğu, zaman zaman devlet merkezine karşı da bu tutumunu devam ettirdiği, ancak bulunduğu yerin stratejik konumundan dolayı affedilme yoluna gidildiği görülmektedir. Bunu çok iyi bilen ve kendi lehinde kullanan İshak Paşa, bu davranışını sancakbeyliği, bilahare Çıldır valiliği zamanında da sürdürmüştü (İnbaşı, 2004: 192-193; İnbaşı, 2005: 88-89). İshak Paşa'nın Oltu'dan ayrılıp Bayezid sancağında ikamet etmeye başladığı

---

yapılmıştır (Kaya, 2018; Kaya, 2020). Ancak Oltu sancağı beyi olup daha sonra Bayezid sancağına tayin edilen Hasan Paşa'nın oğlu İshak Paşa'nın Çıldır valiliğine tayin edildiği konusunda önemli veriler vardır. Bu konuda Yakup Karataş'ın da Bayezid Sancağı ve İdarecileri (1700-1914) (Karataş, 2014) adlı önemli bir çalışma daha vardır. Bu konular üzerinde araştırmaların devam etmesi ve yeni bilgilerin ortaya çıkarılması önemlidir.

¹ “Livâ-i mezbûr mûmâ-ileyh İshak Bey'e babası Vezîr-i mükerrerem saâdetlü Hasan Paşa hazretlerinin iltimâslarıyla bâ-emr-i hümâyûn-ı şevket-makrûn rütbe-i mîr-i mîrânî ile ibkâ ve mukarrer kılınmıştır. 4 B. Sene 180” A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150.

¹ “Livâ-i mezbûrede ber-vech-i yûrtluk ve ocaklık mutasarrıf olan Abdülfettah Paşa, fevt olub livâ-i mezbûr mahlûl ve İshak Beğ, müteveffa-i merkûmun akrabasından yarar ve işgûzar ve her vecihle mahall ve müstehak olduğuna binaen vezîr-i mükerrerem Erzurum valisi saâdetlü Ali Paşa hazretlerinin tahriri ve iltiması mucibince ber-vech-i yûrtluk ve ocaklık tevcih olunmuştur. Fi 4 L. sene 189.” A.DVNSNŞT.d. 16. s. 144.

² BOA. Hatt-ı Hümayun 713, 1387. 1193 / 1778 yılından beri İshak Paşa ile Eleşkirt mutasarrıfı arasında mücadele devam etmekteydi. Bu konuda eski Kars valisi İbrahim Paşa'dan gelen tahriratta İshak Paşa'nın Eleşkirt beyini hapsettiği yerine Abdullah Bey'i tayin ettiği belirtilmektedir. BOA. Hatt-ı Hümayun 1387.

² Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre İshak Paşa tarafından öldürülen kimselerin sayısı 45 olup isimleri de belirtilmiştir. “Abdi Paşa-zâde Halil Bey Eleşkirt'e mutasarrıf olduktan sonra on beş nefer hanedan dahi bila cürüm katl eylemiştir.” (Mumcu, 1985).

dönemden itibaren kanun kaide dinlemez bir kimse olduğu, hakkında yazılan şikâyetlerden anlaşılmaktadır.

1197 / 1783 tarihli iki ayrı şikâyetten ilkinde, Iraklı Han ile Rusya arasında meydana gelen dostluktan ve İshak Paşa'nın bölgedeki halka karşı sert tedbirler alıp, onlar üzerine hücum ettiğinden bahsedilmektedir (BOA. Hatt-ı Hümayun, 448 K). Devlet merkezine yapılan ikinci şikâyette de İshak Paşa'nın bölgedeki eşkıyayı himaye ederek eyaleti talan ettiğine dair birçok kişinin imzalı ve mühürlü dilekçesinin olduğu ifade edilmektedir (BOA. Hatt-ı Hümayun, 448 K).

1202 / 1788 tarihli hattı hümayunda (BOA. Hatt-ı Hümayun, 1164), Bayezid ve Oltu mutasarrıfı İshak Paşa'nın merkeze yazmış olduğu arza atfen, Azerbaycan hanlarının Osmanlı Devleti'ne tabi olmaya meyilli olduğu, Dağıstan hanlarının da ikiyüzlü bir siyaset takip eden Tiflis hanı Iraklı Han üzerine hücum etmek istediği belirtilip, Sultan I. Abdülhamid'in de buna izin verdiği kaydedilmektedir.

1203 / 1789 tarihli Erzurum valisi Ahmed Paşa'nın kethüdası Ebubekir Bey'in gönderdiği takrirden, Bayezid-Oltu mutasarrıfı İshak Paşa'nın padişaha tabiiyet ve itaatinin tam olduğu, gerekirse yeni bir itimatnamenin alınabileceği belirtilmektedir (BOA. Hatt-ı Hümayun, 762). İshak Paşa, bu dönemde devlet merkezi ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Nitekim İshak Paşa, zaman zaman Osmanlı Devleti ile ihtilafa düşerken, bazen de bölgeye, Gürcistan ve İran taraflarından gelebilecek hücumlara karşı alınan müdafaa tedbirlerinde de rol oynamıştır.

Oltu ve Bayezid sancakları uhdesinde bulunan İshak Paşa, bir süre sonra Çıldır Valiliğine atanmıştı. Nitekim Çıldır valisi Süleyman Paşa'nın, Ocak 1791'de vefat etmesi üzerine, yerine kimin atanacağı hususu gündeme gelmiştir. Bunun için İstanbul'da bir toplantı yapılmış, Çıldır ve serhat meselesine vâkıf birisinin vali tayin edilmesi kararlaştırılmıştı. Ahmed Cevdet Paşa'nın kaydına göre, Süleyman Paşa'nın oğlu Şerif Mehmed Bey, Oltu ve Bayezid mutasarrıfı olan İshak Paşa ve hassa silahtarlarından Mehmed Sabit Bey, Çıldır Eyaleti valiliği için en kuvvetli adaylar idi. Şerif Mehmed Bey'in genç yaşta olmasına rağmen babası Süleyman Paşa'nın rahatsızlığı sırasında Çıldır Eyaleti'ni idare etmiş olması onu ön plana çıkarmaktaydı. Ancak Şerif Mehmed Bey'in babası Süleyman Paşa'nın hazineye intikal etmesi gereken mallarını, tam olarak vermeyeceği endişesi olduğundan onun tayininden vazgeçilmişti. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan Sabit Mehmed Bey'in Çıldır valiliğine tayini kararlaştırılmış, ancak Mehmed Bey'in sadaret kethüdasına varıp ağabeyi Oltu ve Bayezid mutasarrıfı İshak Paşa'ya tevcihini istirham etmesi ve ailenin geleneğine göre, ağabeyinin bey olması gerektiğini, kendisinin de ona her hususta yardım edip hizmette kusur olunmayacağını beyan etmesi üzerine, Çıldır Eyaleti vezirlik payesi verilen Oltu ve Bayezid mutasarrıfı İshak Paşa'ya 1791'de tevcih edilmişti (Ahmet Cevdet Paşa, 1303: 233-234).

İshak Paşa'nın 1791 yılından itibaren Çıldır valiliğinin² yanı sıra Oltu sancağını da uhdesinde buldurmaya devam etmişti. Nitekim onun 1775 tarihinde Bayezid sancağına mutasarrıf, 1791 tarihinden itibaren de Çıldır valisi olmasına rağmen Oltu sancağına herhangi bir tevcihatın yapılmaması bu düşünceyi teyit etmektedir.

İshak Paşa'nın Çıldır valiliği uzun süreli olmamıştır. Daha valiliğinin ilk yıllarında, Süleyman Paşa'nın oğlu olup Çıldır valiliğinde hak iddia eden Şerif Mehmed Paşa'nın muhalefeti ile karşılaşmıştır. İshak Paşa, Şerif Bey'e karşı üstünlük elde edebilmek için sert tedbirler almış hatta Ahıska'dan getirttiği kuvvetlerle kethüdası Süfyan Ağa'yı, Şerif Bey'in üzerine göndermiş, ancak gönderdiği kuvvetler Şerif Bey'e tabi olmuştu. Bunun üzerine, mücadeleye gücünü kaybeden İshak Paşa, Çıldır valiliğinde tutunamayarak Ardahan'a çekilmek zorunda kalmıştı. Fakat Ardahan halkından beklediği desteği göremeyen İshak Paşa, çiftliğinin ve ailesinin bulunduğu Oltu'ya gelmişti. Ancak burada da destek bulamayıp Erzurum'a gelerek Vali Seyit Ahmed Paşa'ya sığınmıştı (Ahmet Cevdet Paşa, 1303: 234-235). Görüldüğü üzere bir yıl kadar Çıldır Valiliği yapan İshak Paşa, burada tutunamayınca ailesinin ve çiftliğinin bulunduğu Oltu'ya tekrar dönmüştü.

Oltu sancağına 26 Z 1218 / 7 Nisan 1804 tarihinde yapılan bir tevcihatta önemli bilgiler vardır². Buna göre; Oltu sancağı mutasarrıfı Hasan Paşa-zâde İshak Bey'in aklını yitirip, şuurunu kaybettiği, devlete hizmet için liyakati ve gücünün kalmadığı, sancağının emniyetini sağlamaya kudreti olmadığından ahalinin perişan olduğu bildirilmektedir. İshak Bey'in de maişetine riayet eylemek şartıyla Çıldır Valisi vezir Selim Paşa'nın arzı üzerine Oltu sancağının Dede Mustafa'ya tevcih olunması için hüküm yazılmıştır. Dede Mustafa'nın da yurtluk ve ocaklık üzere Oltu sancağını tasarruf ettiği kaydedilmiştir. Buradan İshak Bey'in büyük bir rahatsızlık geçirdiği bu sebeple amcazadesi Dede Mustafa'ya Oltu sancağı idaresinin verildiği anlaşılmaktadır.

7 Nisan 1804 tarihinden itibaren Oltu sancağı mutasarrıfı olan Dede Mustafa, 1814 tarihine kadar yurtluk ocaklık olarak Oltu'da idarecilik yapmıştı. Ancak 13 B. 1229 / 1 Temmuz 1814 tarihli tevcihatta² Dede Mustafa'nın evladı⁴ olmadan vefat ettiği

² 1206 / 1792 tarihli bir tevcihat hükmünde, İshak Paşa'ya tahsis edilen gelirler de belirtilmiştir. Buna göre 450 kesesi muhallefat bahası, 150 kesesi de görevindeki gayretinden dolayı olmak üzere, 600 kese akçe tahsis edilerek, Çıldır Eyaletinin İshak Paşa'nın uhdesinde olduğu kaydedilmiştir. BOA. Hatt-ı Hümayun, 10231.

² “Eyalet-i Çıldır'da vâki' Oltu sancağına mutasarrıf ber-vech-i yurtluk ve ocaklık Hasan Paşazâde Mîr İshak maazallâhi Teâlâ maraz-ı cünûniyete ibtilâ ve şuurdan sâkit ve hidemât-ı aliyyenin te'diyesine adem-i liyâkatı bedidâr ve zabt u rabta adem-i kudreti âşikâr olduğundan ahâlisi perişân ve perâkende ve Dede Mustafa her vechile reşid ve müstaid ve kârgüzâr ve sâhib-i iktidâr ve raiyyet-perver olduğuna binâen ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mûmâ-ileyhe tevcih olunmasını Çıldır Vâlisi Vezîr-i mükerrerem saâdetlü Selim Paşa hazretleri arz ve iltimâs eylediği ecilden mûmâ-ileyh İshak Bey'e mübtelâ-yı zarûret olmayacak vechile infâk ve idâre eylemek şartıyla tevcih olunup emr-i şerif yazılmışdır. Hâsları için dahi başka tahvil verilmiştir. Fî 26 Z. Sene 218”. A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150. Bu kayıttan İshak Paşa'nın farklı kimseler olduğu düşünülebilir. Ancak halen araştırmaya ve yeni belgeler, bulgular bulmaya ihtiyaç vardır.

² “Çıldır Eyaletinde vâki' Oltu sancağına Defterhâne-i Âmire'de mukayyed hâslarıyla ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mutasarrıf olan Dede Mustafa Bey bilâ-veled fevt olup livâ-i mezbûr mahlûl ve Mîr Şirin Ali her vechile yarar ve harb ü darba muktedir ve hidemât-ı seniyye-i tâcdârînin

kaydedilmiştir. Aynı tarihli bir sonraki tevcihat kaydında² Dede Mustafa'nın her ne kadar evladı olmadan vefat etmiş olsa da amcazadesi ve İshak Paşa'nın kardeşi Mir Mehmed Said'e Oltu sancağı tevcih olunması gerekirken Çıldır valisi Selim Paşa, kethüdası Şirin Ali Bey'in Oltu sancağına tayin edilmesi için arz ve iltimasta bulunduğu için onun tayin edildiği belirtilmektedir. Nitekim Selim Paşa'nın, Oltu sancağının mahlûl olduğu, bu sebeple de Mir Şirin Ali Bey'in sahib-i iktidar olup devleti temsil edebilecek bir liyakatte olduğunu belirtmesi üzerine yurtluk ve ocaklık olarak Oltu Sancağına mutasarrıf olarak tayin edildiği kaydedilmektedir. Kendisine tahsis edilecek haslar için de ayrıca tahvil yazıldığı ifade edilmiştir.

Şirin Ali Bey, Temmuz 1814'ten Ocak 1817 tarihine kadar Oltu sancağını yaklaşık iki buçuk yıl idare etmişti. Ancak Şirin Ali Bey'in, Oltu'daki idareciliği sırasında halka kötü davranması, hatta haksız zulümler yapması sebebiyle Oltu ahalişi şikâyetçi olmuştu. Bunun üzerine 13 Ra 1232 / 31 Ocak 1817 tarihinde² Şirin Ali Bey azledilmişti. İshak Paşa'nın küçük kardeşi olan Mir Mehmed Said Bey'in, harp yapmaya muktedir ve devletin temsil edilmesinde liyakat sahibi bir kimse olması, sabık Erzurum ve Çıldır valisi vezir Pehlivan es-Seyyid İbrahim Paşa'ya Oltu halkının mahzar sunmaları, Trabzon valisi vezir Süleyman Paşa'nın da arz ve iltiması ile Oltu Sancağı mutasarrıflığına tayin edilmesi için hüküm yazılmıştı.

Böylelikle Oltu Sancağı mutasarrıflığı yeniden İshak Paşa ailesinin uhdesine verilmişti. Amcazâde Dede Mustafa on yıl kadar görev yaptıktan sonra vefatıyla yerine aileden olmayan Şirin Ali Bey tayin edilmiş olsa da azledilip yine Atabeg ailesinden İshak Paşa'nın küçük kardeşi Mir Mehmed Said Bey tayin edilmişti. Ailenin Oltu sancağı üzerindeki tasarrufu XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmişti.

---

te'diye ve temşiyetine sâhib-i iktidâr olduğuna binâen livâ-i mezbûr ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mûmâ-ileyhe tevcih olunması bâbında hâlâ Çıldır Vâlisi Vezîr-i mükerrerrem saâdetlü Selim Paşa hazretleri arz ve iltimâs eylediği ecilden hakkında mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne zuhûra getirilip 13 B. sene 229 gününde avâtıf-ı aliyye-i mülûkânenen zikrolunan Oltu sancağı mîr-i mûmâ-ileyhin bilâ-veled fevtinden ber-vech-i yurtluk ve ocaklık Mîr-i mûmâ-ileyh Şirin Ali'ye tevcih olunmağla emr-i şerîf yazılmışdır. Hâslar tedârikiçin başka tahvil verilmiştir" A.DVNSNŞT.d. 16, s. 150.

² "Çıldır Eyaletinde vâki' Oltu sâncâğında Kuzay nâhiyesinde Ribat-ı Oltu ve gayrıdan bir yük doksan altı bin akçe hâssa ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mutasarrıf olan Dede Mustafa fevt olup hâssıyla livâ-i mezbûr mahlûl oldukda ammizâdesi Mîr Mehmed Said *dâme-izzühüya* arz ve tevcih olunmak iktizâ eder iken Çıldır Vâlisi esbak müteveffâ Selim Paşa ecânibden kethüdâsı Şirin Ali Bey'e arz ve tevcih etdirmiş..." A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150.

² "...mîr-i mûmâ-ileyh her veçhile yarar ve harb ü darba muktedir ve hidemât-ı seniyye-i tâcdârânenin te'diye ve temşiyetine sâhibü'l-iktidâr olduğundan livâ-i mezbûr refinden ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mîr-i mûmâ-ileyhe verilmesi bâbında sâbıkâ Erzurum ve Çıldır Vâlisi Vezîr-i mükerrerrem saâdetlü Pehlivân es-Seyyid İbrahim Paşa hazretlerinin vâliliği hengâmında tarafına livâ-i mezbûr ahâlileri ale'l-umûm mahzar ve hâlâ Trabzon Vâlisi ve Faş Muhâfız Vezîr-i mükerrerrem saâdetlü Süleyman Paşa hazretleri tahrîr ve inhâ etmiş olduğundan bahisle ber-mûceb-i nizâm tevcihini vezîr-i müşârun-ileyh dahi arz ve iltimâs eylediği ecilden 13 Ra. sene 232 târihinde avâtıf-ı aliyye-i mülûkânenen livâ-i mezbûr ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mîr-i mûmâ-ileyhe tevcih olunup emr-i şerîf tahrîr ve hâssı için dahi başka emr-i şerîf yazılmışdır." A.DVNSNŞT.d. 16. s. 150.

Oltu Sancağı, 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda Çıldır Eyaletinin bir kısmının Rusların eline geçmesi üzerine, Tanzimat'ın ilanından sonra yapılan yeni idari düzenleme ile Erzurum Eyaletine bağlanmıştır.

1866-67 tarihli idari taksimata göre Oltu, Çıldır sancağının on bir kazasından birisi idi. 1871-1872 tarihinde yapılan yeni düzenleme ile Çıldır sancağının kaza sayısı Oltu, Ardahan, Ardahan olmak üzere üçe düşürülmüştü (Emecen, 1993: 301).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmış ve 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştı. Buna göre Osmanlı Devleti Kars, Ardahan ve Batum'u harp tazminatının bir kısmına karşılık olmak üzere Rusya'ya bırakılmıştı (Gencer 1992: 516-517). Bunlar *Elviye-i Selâse / Üç Sancak* olarak da bilinen Kars, Ardahan (Oltu, Şenkaya ve Olur dâhil), Batum (Artvin dâhil) ile Bayezid sancakları idi. Rus işgalinde kalan Oltu, Kars vilayetine bağlanmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus işgali altında bulunan Üç Sancağın statüsü, Rusya ile İttifak Devletleri arasında 3 Mart 1918'de Brest Litovsk Barışı'nın imzalanmasından sonra değişmiştir. Antlaşmanın 4. maddesine göre Üç Sancak ile Oltu'nun geleceği bölgede yapılacak referanduma bırakılmıştı. 12 Mart'ta Erzurum'a hâkim olan Türk ordusu, 25 Mart 1918'de Oltu'ya girmişti. Yapılan referandumdan sonra Oltu ve Üç Sancak yeniden anavatana katılmıştı (Kılıç, 2016: 39-44). 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile Türk-Sovyet sınırı kesin olarak belirlenmiş ve Çıldır Türkiye'de kalırken Ahıska başta olmak üzere birçok Türk bölgesi kaybedilmişti (Emecen, 1993: 301).

Sonuç olarak; Oltu ve çevresindeki Osmanlı hâkimiyeti Kanuni Sultan Süleyman döneminde tahkim edilmişti. Erzurum Eyaleti'nin bir sancağı olarak XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar idari statüsünü devam ettiren Oltu sancağı, Çıldır Eyaleti'nin kurulmasından sonra buraya bağlanmış, XVII. yüzyılın ilk yarısında Kars Eyaleti'ne yaklaşık on yıllık bağlı kaldıktan sonra, XX. yüzyıla kadar Çıldır Eyaleti'nin sancakları arasında yer almıştır. Özellikle Çıldır Eyaleti'nin kurulmasından sonra Oltu sancağı, atabeylerin en önemli yurtluk ocaklık sancaklarından birisi olmuştur.

Oltu sancağının en önemli özelliklerinden birisi, burada mutasarrıflık yapan atabeylerin çoğunlukla bir sonraki görev yerlerinin Çıldır Eyaleti valiliği olmasıdır. Oltu mutasarrıflığından sonra Çıldır Valiliği görevine getirilenlerin sayısı, tespit edilebildiği kadarıyla altıdır. Dolayısıyla Osmanlı idaresi zamanında Oltu sancağı, Gürcü Atabeylerine hizmet etmesi ve Çıldır valiliğine giden tevcihat süresinde önemli bir adım olması sebebiyle stratejik bir bölgedir. Çıldır atabeyleri Oltu Sancağı'nda sadece idarecilik yapmamış, sancağın imarında da rol oynamışlardır. Nitekim günümüzde hâlâ hizmet veren Arslan Paşa Camii'nin banisi olan Mehmed Arslan Paşa, Çıldır valilerinden birisidir.

Bu çalışmada, Oltu sancağının idari yapısı hakkında arşiv kaynaklarından elde edilen bilgiler değerlendirilerek günümüzde Erzurum'un en büyük ve en güzel ilçelerinden birisi olan Oltu'nun bilinmeyen bir yönünün ortaya konulması amaçlanmıştır.

Kaynaklar**Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)**

Cevdet Dâhiliye *C.DH.* ; 158/7896

Defterhane-i Âmire Kalemi *A.DFE. d 0051.*

Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri *A.DVNSMHM.d.*;14/194, 25/42, 40/81, 56/371, 106/1258, 114/238

Divan-ı Hümayun Nişan Tahvil Kalemi *A.DVNSNŞT.d.*; 16

Hatt-ı Hümayun *HAT*; 448 K, 448 M, 713, 762, 1164, 1387, 10231

İbnü'l-Emin Timar Zeamet *İE. TZ.*;1-19

İbnü'l-Emin Tevcihat *İE.TCT.*;36/1, 645.

Kâmil Kepeci *KK.d* ; 262.

Tapu-Tahrir Defterleri *TTD.d*; 387

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak *TSMA.e.* ;4426/1.

Yayınlanmış Belgeler

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi, (16 Numaralı Tahvil Defteri), Yay. Heyet, 2019.

Kaynak Eserler

Ahmed Cevdet Paşa (1303). *Tarih-i Cevdet V.*

Ayn Ali Efendi (1280). *Kavânîn-i Âl-i Osman Der Hülasâ-i Mezâmin-i Defter-i Divan.*

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 2. Kitap* (haz. Z. Kurşun, S.A. Kahraman, Y. Dağlı). Yapı Kredi Yayınları.

Hezarfen Hüseyin Efendi (1998). *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman* (haz. S. İlgürel). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kâtib Çelebi (1145), *Cihannümâ.*

Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi, (haz. Midhat Sertoğlu).1992.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ababay, F. (1987). *Çıldır Tarihi.*

Aydın, A. (2002). Çoruh Vadisi (Tao) ve Oltu'nun Osmanlı İdaresine Girmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 205-221.

Aydın, D. (1998). *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Başar, F. (1997). *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717/1730)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Emecen, F. (1993). Çıldır Eyaleti. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 8, 300-301.
- Gencer, A.İ. Berlin Antlaşması. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 5, 516-517.
- Grammont, J.L.B. (1978). Etudes Turco-Safavides, IV. Une Description Du Saatabago Vers 1520. *Bédi Kartlisa Revue de Kartéologie*, XXXVI, 149-166.
- İnalcık, H. (1988). Erzurum. *İA*, IV, 353-357.
- İnalcık, H. (1960). Erzurum. *EP*, II, Leiden.
- İnbaşı, M. (2004). Çıldır Beylerbeyleri: I. İshak Paşa ve II. İshak Paşa. *Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu*, (ed. O. Belli), 183-196.
- İnbaşı, M. (2005). XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 77-94.
- İnbaşı, M. (2008). *Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı (1549-1650)*. Yeditepe Yay.
- İnbaşı, M. (2013). Erzurum Eyaleti ve İdarecileri (1750-1800). *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı*, (ed. İ.E. Atnur), 521-533.
- Karataş, Y. (2014). *Bayezid Sancağı ve İdarecileri 1700-1914*. Kitabevi Yay.
- Kaya, H. (2018). *Osmanlı-İran Sınırında Bir Serhad Sancağı: Bayezid (1578-1848)*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Kaya, H. (2020). Bayezid Sancakbeyi İshak Paşa Üzerine Bir Araştırma. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 20-35.
- Kılıç, O. (1997). *Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı; Eyalet ve Sancak Tevcihâtı*. Şark Paz. Yay.
- Kılıç, S. (2016). Oltu'nun Kurtuluşu ve Anavatan'a Katılımı (1878-1920). *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, 32(94), 29-48.
- Kılıç, Ü. (2008). Oltu'da Arslan Paşa Külliyesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 5(17), 113-131.
- Kunt, İ. M. (1978). *Sancaktan Eyalete; 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Küçük, C. (1995). Erzurum. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XI, 321-329.
- Kütükoğlu, B. (1993). *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Mumcu, A. (1985). *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*. Birey ve Toplum Yayınları.
- Subaşı, Ö. (2013), XI. Yüzyılda Tao-Klarceti Bölgesinde Türk Hâkimiyeti. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8(5) Spring 2013, 705-731

Turan, S. (1963). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdarî Taksimâtı (1041/1631-32 Tarihli Bir İdarî Taksimât Defteri). *Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı*, 201-232.

EK. TAHVİL DEFTERİ

